ISSN:2828-6235
Impact factor:13.77

International Journal of Literature and Language Studies(IJLLS)

XX ASR AMERIKA MODERNIZMI KONTEKSTIDA UILYAM FOLKNER POETIKASINING SHAKLLANISHI

Urinova Saidaxon Xayrullo qizi
Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti
Adabiyotshunoslik (ingliz adabiyoti) yo'nalishi magistranti
E-mail:saidaxonkomilova9@gmail.com
doi:https://doi.org/10.5281/zenodo.22794577

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada XX asr Amerika modernizmi kontekstida Uilyam Folkner badiiy poetikasining shakllanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy e'tibori modernistik adabiyotning an'anaviy realizm poetikasidan farqli jihatlari hamda ushbu xususiyatlarning Folknerning qisqa nasridagi namoyon bo'lish shakllariga qaratilgan. Tadqiqotda narratsiya, narrativ nuqtai nazar, badiiy vaqt, xronologik fragmentatsiya va psixologik tasvir Folkner poetikasining o'zaro bog'liq tarkibiy unsurlari sifatida ko'rib chiqiladi. Jay Watson, Charles Hannon va Ethan King, Moussa Ahmadian va Leyli Jorfi kabi tadqiqotchilarning ilmiy qarashlari nazariy asos sifatida o'rganiladi. "O't qo'yuvchi" va "Emili uchun atirgul" hikoyalari esa Folknerning modernistik poetikasini kuzatish uchun asosiy badiiy material sifatida tanlanadi. Tadqiqot natijasida Folknerning badiiy o'ziga xosligi voqealarni an'anaviy xronologik tartibda bayon qilishdan chekinish bilangina emas, balki narrativ shakl, vaqt va personajning subyektiv idroki o'rtasidagi murakkab munosabatni tashkil etish bilan belgilanadi, degan xulosaga kelinadi.
Kalit so'zlar: Uilyam Folkner, Amerika modernizmi, modernistik poetika, narratsiya, narrativ nuqtai nazar, hikoyachi, badiiy vaqt, fragmentatsiya, psixologizm, "O't qo'yuvchi", "Emili uchun atirgul"

АННОТАЦИЯ:В статье анализируются особенности формирования художественной поэтики Уильяма Фолкнера в контексте американского модернизма XX века. Основное внимание в исследовании уделяется отличительным особенностям модернистской литературы по сравнению с поэтикой традиционного реализма, а также формам проявления этих особенностей в малой прозе Фолкнера. Наррация, нарративная перспектива, художественное время, хронологическая фрагментация и психологизм рассматриваются как взаимосвязанные составляющие поэтики Фолкнера. В качестве теоретической основы исследования рассматриваются научные взгляды таких исследователей, как Джей Уотсон, Чарльз Хэннон и Итан Кинг, Мусса Ахмадиан и Лейли Джорфи. Основным художественным материалом для изучения модернистской поэтики Фолкнера выбраны рассказы «Поджигатель» и «Роза для Эмили». В результате исследования делается вывод о том, что художественное своеобразие Фолкнера определяется не только отказом от традиционного хронологического порядка повествования, но и созданием сложной взаимосвязи между нарративной формой, временем и субъективным восприятием персонажа.
Ключевые слова: Уильям Фолкнер, американский модернизм, модернистская поэтика, наррация, нарративная перспектива, рассказчик, художественное время, фрагментация, психологизм, «Поджигатель», «Роза для Эмили».

Annotation: This article analyzes the formation of William Faulkner's artistic poetics in the context of American modernism of the twentieth century. The study primarily focuses on the distinctive features of modernist literature in contrast to the poetics of traditional realism and the ways in which these features are manifested in Faulkner's short prose. Narration, narrative perspective, artistic time, chronological fragmentation, and psychological representation are

examined as interconnected components of Faulkner's poetics. The scholarly views of researchers such as Jay Watson, Charles Hannon and Ethan King, Moussa Ahmadian, and Leyli Jorfi are considered as the theoretical foundation of the study. Faulkner's short stories "Barn Burning" and "A Rose for Emily" are selected as the main literary materials for examining his modernist poetics. The study concludes that Faulkner's artistic originality is determined not merely by his departure from the conventional chronological order of narration, but by his construction of a complex relationship between narrative form, time, and the subjective perception of characters.
Keywords: William Faulkner, American modernism, modernist poetics, narration, narrative perspective, narrator, artistic time, fragmentation, psychologism, "Barn Burning," "A Rose for Emily."

KIRISH

XX asr jahon adabiyoti tarixida modernizm inson, jamiyat va voqelik haqidagi an'anaviy tasavvurlarni qayta ko'rib chiqishga olib kelgan muhim estetik hodisalardan biridir. Modernistik adabiyotda voqelikni obyektiv va izchil tasvirlash tamoyili o'rniga insonning subyektiv tajribasi, ong jarayonlari, xotirasi, ichki ziddiyatlari va vaqtni individual idrok etishiga alohida e'tibor qaratildi. Shu sababli modernistik asarning mazmunini faqat unda tasvirlangan voqealar orqali emas, balki voqealarning qanday tartibda, kim tomonidan va qanday nuqtai nazardan bayon qilinishi orqali ham anglash mumkin.

Amerika adabiyotida modernizm Yevropa modernizmidan o'zlashtirilgan tayyor estetik model sifatida emas, balki mamlakatning o'ziga xos tarixiy va ijtimoiy tajribasi bilan uyg'unlashgan holda shakllandi. XX asr boshidagi modernizatsiya, urbanizatsiya, texnologik taraqqiyot, Birinchi jahon urushi, iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlar Amerika yozuvchilarining badiiy tafakkuriga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Amerika Janubida esa ushbu jarayonlar tarixiy xotira, an'anaviy ijtimoiy munosabatlar va yangi modern dunyo o'rtasidagi ziddiyatlar bilan birlashdi.

Uilyam Folkner ana shu murakkab tarixiy-estetik muhitda shakllangan ijodkorlardan biridir. Uning badiiy merosi XX asr Amerika adabiyotining muhim hodisalaridan biri sifatida baholanadi. Folkner ijodida Amerika Janubining ijtimoiy va tarixiy tajribasi, inson xotirasi, vaqt, identitet, irqiy va ijtimoiy munosabatlar, shuningdek, modernlikning inson hayotiga ta'siri o'zaro bog'liq holda namoyon bo'ladi [1].

Jay Watson Folkner ijodini modernizm va modernizatsiya jarayonlari bilan bog'liq holda o'rganib, yozuvchining badiiy dunyosida modernlikning turli "yuzlari" namoyon bo'lishini ko'rsatadi [1]. Tadqiqotchining yondashuvi Folknerni faqat "modernistik uslub" bilan cheklab qo'ymasdan, uni tarixiy va ijtimoiy o'zgarishlar jarayonida shakllangan ijodkor sifatida ko'rish imkonini beradi.

Folkner poetikasining o'ziga xosligi, avvalo, uning voqelikni tashkil etish usulida namoyon bo'ladi. Yozuvchi ko'pincha voqealarni izchil xronologik ketma-ketlikda bermaydi. O'tmish va hozirgi zamon bir-biriga kirishib, personajlarning xotirasi va subyektiv idroki orqali qayta tiklanadi. Natijada badiiy vaqt obyektiv vaqt tushunchasidan uzoqlashib, psixologik va narrativ kategoriyaga aylanadi.

Folknerning narrativ tajribasi ham uning modernistik poetikasining asosiy belgilaridan biridir. Hikoyachi voqealarni shunchaki qayd etuvchi vosita emas, balki o'quvchining badiiy voqelikni idrok etish jarayonini boshqaruvchi muhim strukturaviy unsur sifatida namoyon bo'ladi. Bir voqea turli nuqtai nazarlardan turlicha talqin qilinishi mumkin. Shu sababli Folkner asarlarida o'quvchi tayyor "haqiqat"ni qabul qilishdan ko'ra, voqealarni o'zaro bog'lab, ularning mazmunini mustaqil ravishda tiklashga majbur bo'ladi.

Oxford Research Encyclopedia of Literature nashrida Folknerning eksperimental narrativ shakllardan foydalanishi, inson ongini tasvirlashga intilishi va turli perspektivalarni qo'llashi uning

ijodining muhim xususiyatlari sifatida ko‘rsatiladi [2]. Bu xususiyatlar Folkner poetikasida shakl va mazmunning o‘zaro chambarchas bog‘langanligini ko‘rsatadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi ham aynan shundan kelib chiqadi: Folknerning modernistik poetikasini alohida uslubiy vositalar yig‘indisi sifatida emas, balki narratsiya, badiiy vaqt, psixologik tasvir va kompozitsiyaning o‘zaro munosabatidan tashkil topgan yaxlit tizim sifatida o‘rganish zarur.

Tadqiqotning maqsadi — XX asr Amerika modernizmi kontekstida Uilyam Folkner poetikasining shakllanish xususiyatlarini aniqlash va uning qisqa nasrida modernistik badiiy tafakkurning asosiy poetik belgilarini tahlil qilish.

Tadqiqot quyidagi savollarga javob izlaydi:

1. XX asr Amerika modernizmining asosiy poetik xususiyatlari nimalardan iborat?
2. Ushbu xususiyatlar Folkner poetikasining shakllanishiga qanday ta’sir ko‘rsatgan?
3. Folkner hikoyalarida narrativ nuqtai nazar qanday badiiy vazifa bajaradi?
4. Badiiy vaqtning fragmentatsiyasi personaj va voqealar talqiniga qanday ta’sir qiladi?
5. “O‘t qo‘yuvchi” va “Emili uchun atirgul” hikoyalarida modernistik poetikaning qaysi jihatlari namoyon bo‘ladi?

ADABIYOTLAR SHARHI

Folkner ijodining modernistik tabiati ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda turli nazariy nuqtayi nazarlardan o‘rganilgan. Mazkur tadqiqot uchun ushbu ilmiy adabiyotlarni uch asosiy guruhga ajratish mumkin: Folkner va modernizm munosabatini o‘rganuvchi tadqiqotlar; narratologiya va badiiy vaqt masalasiga bag‘ishlangan nazariy ishlar; “Emili uchun atirgul” kabi konkret matnlarning narrativ tuzilishini tahlil qiluvchi tadqiqotlar.

Birinchi guruhga Jay Watsonning William Faulkner and the Faces of Modernity asari kiradi. Watson Folkner ijodini modernizatsiya va modernlik tushunchalari bilan bog‘lab tahlil qiladi [1]. Uning yondashuvida yozuvchining badiiy dunyosi Amerika jamiyatidagi tarixiy o‘zgarishlardan ajratib o‘rganilmaydi. Bu jihat Folkner modernizmini faqat texnik yoki uslubiy tajriba sifatida emas, balki tarixiy tajribani badiiy qayta idrok etish shakli sifatida tushunishga yordam beradi.

Charles Hannon va Ethan King tomonidan tayyorlangan “Faulkner, William” maqolasida yozuvchining badiiy merosi, uning Amerika va jahon adabiyotidagi o‘rni, modernizm bilan aloqasi hamda eksperimental narrativ usullari ko‘rib chiqiladi [2]. Tadqiqotchilar Folkner asarlarida vaqt, tarix, identitet, irq va Janubiy Amerika tajribasining o‘zaro bog‘lanishini ta’kidlaydilar.

Folknerning modernizm bilan munosabatini tushunishda Richard C. Morelandning Faulkner and Modernism: Rereading and Rewriting tadqiqoti ham muhimdir [3]. Unda Folkner ijodidagi qayta hikoyalash, takrorlash va qayta yozish jarayonlari modernistik badiiy strategiyalar bilan bog‘liq holda talqin qilinadi.

Ikkinchi guruh manbalar narratologiya va badiiy vaqt nazariyasiga tegishlidir. Narrativ vaqt muammosi zamonaviy narratologiyaning muhim masalalaridan biri bo‘lib, voqeaning sodir bo‘lish vaqti bilan uning matnda bayon qilinish vaqti o‘rtasidagi munosabatni o‘rganishni talab etadi. Stephanie Nelson narrativ vaqtni hikoyaning fundamental tarkibiy kategoriyalaridan biri sifatida ko‘rib, voqealar tartibi, davomiyligi va takrorlanishi kabi masalalarga e’tibor qaratadi [4].

Teador Martin esa temporallikni zamonaviy adabiyotning muhim kategoriyalaridan biri sifatida tahlil qiladi [5]. Uning yondashuvi Folkner kabi modernist yozuvchilarda vaqtning uzluksiz va obyektiv hodisa sifatida emas, balki subyektiv va narrativ jihatdan qayta tashkil qilinadigan kategoriya sifatida namoyon bo‘lishini tushuntirish uchun nazariy asos yaratadi.

Folknerning “Emili uchun atirgul” hikoyasidagi vaqt masalasi Moussa Ahmadian va Leyli Jorfi tomonidan maxsus tadqiq etilgan. Mualliflar hikoyadagi vaqt tashkilotini Gérard Genette narratologik modeli asosida tahlil qilib, order, duration va frequency kategoriyalariga e’tibor qaratadilar [6]. Ularning tadqiqoti “Emili uchun atirgul”dagi xronologik siljishlarning tasodifiy emas, balki narrativ strategiya ekanligini ko‘rsatadi.

Kim Mi-Hyun ham “Emili uchun atirgul”dagi vaqt va narratsiya masalasini o‘rganib, hikoyaning vaqt tuzilishidagi uzilishlar va retrospektiv bayonning Emily obrazini shakllantirishdagi roliga e’tibor qaratadi [7].

Mavjud tadqiqotlarning umumiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, Folkner modernizmi, narrativ texnikasi va badiiy vaqt masalalari alohida-alohida yetarlicha o‘rganilgan. Biroq ushbu maqolaning farqli jihati narratsiya, badiiy vaqt va psixologik tasvirni yagona poetik tizim sifatida ko‘rib chiqishdir. Ayniqsa, “O‘t qo‘yuvchi” va “Emili uchun atirgul” hikoyalarining ushbu nazariy nuqtayi nazardan birgalikda ko‘rib chiqilishi Folknerning qisqa nasridagi modernistik poetikaning umumiy va individual xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot sifat jihatidan olib boriladigan adabiy-matniy tadqiqot bo‘lib, uning asosiy metodologik yondashuvi **yaqin o‘qish (close reading)** usuliga asoslanadi. Matnning muayyan qismlari, narrativ struktura, vaqt almashinuvi va personajlarning psixologik holati ularning umumiy badiiy vazifasi bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi.

Tadqiqotda **tarixiy-adabiy metod**dan foydalanish orqali Folkner poetikasining XX asr Amerika modernizmi sharoitida shakllanish omillari o‘rganiladi.

Narratologik metod hikoyachi, narrativ nuqtai nazar, fokalizatsiya, voqealar tartibi va bayon shakllarini tahlil qilish uchun qo‘llanadi. Bunda voqeaning o‘zi bilan uning matnda qanday taqdim etilishi o‘rtasidagi farq asosiy e’tiborda bo‘ladi.

Strukturaviy-kompozitsion metod yordamida hikoyalardagi voqealar ketma-ketligi, retrospektiv qaytishlar, konflikt va kompozitsion markazlar aniqlanadi.

Psixologik tahlil esa personajlarning ichki kechinmalari, xotira, qo‘rquv, ikkilanish va axloqiy tanlovlarini badiiy shaklda ifodalash usullarini aniqlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot materiali sifatida “Barn Burning” (“O‘t qo‘yuvchi”) va “A Rose for Emily” (“Emili uchun atirgul”) hikoyalari tanlandi. Ushbu ikki hikoyaning tanlanishiga sabab — ularning Folknerning qisqa nasridagi narrativ va kompozitsion tajribalarni kuzatish uchun qulay material taqdim etishidir.

Tadqiqotda nazariy xulosalar badiiy matnning konkret elementlari bilan bog‘lanadi. Shu orqali **“nazariy tushuncha → matniy dalil → tahlil → ilmiy xulosa”** tamoyiliga amal qilinadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari Folkner poetikasining o‘ziga xosligini belgilovchi asosiy xususiyatlarni bir necha guruhga ajratish mumkinligini ko‘rsatdi.

Birinchi navbatda, **narrativ nuqtai nazarning murakkablashuvi** Folkner poetikasining muhim belgisi sifatida aniqlandi. Folkner voqealarni shunchaki tashqi kuzatuvchi pozitsiyasidan bermaydi. Voqealarning mazmuni ularni kim idrok qilayotgani va o‘quvchiga qanday shaklda taqdim etilayotganiga bog‘liq bo‘ladi.

“O‘t qo‘yuvchi” hikoyasida ushbu xususiyat Sarty obrazining idroki bilan bog‘liq. Hikoya voqealari bolaning axloqiy va ruhiy tajribasi bilan chambarchas bog‘langan. Sarty otasiga bo‘lgan oilaviy sadoqat bilan adolat tushunchasi o‘rtasida ichki ziddiyatni boshdan kechiradi. Shu sababli hikoyadagi tashqi konflikt personajning ichki konfliktiga aylanadi.

Ikkinchi natija — **badiiy vaqtning fragmentatsiyasi**. Folknerda vaqt doim ham xronologik ketma-ketlikda harakat qilmaydi. O‘tmish hozirgi zamonga kirib keladi, xotira esa voqealarning bayon qilish tartibini o‘zgartiradi.

“Emili uchun atirgul” ushbu usulning yorqin namunalaridan biridir. Emily hayotidagi voqealar tug‘ilishidan o‘limigacha bo‘lgan izchil tartibda berilmaydi. Aksincha, hikoyachi turli davrlarga qaytadi va o‘quvchi Emily hayotining umumiy tasvirini alohida bo‘laklarni birlashtirish orqali shakllantiradi.

Ahmadian va Jorfi ushbu vaqt tashkilotini narratologik kategoriyalar asosida tahlil qilib, hikoyadagi vaqt tartibining buzilishi va voqealar davomiyligining turlicha taqdim etilishini ko‘rsatadilar [6].

Uchinchi natija — **psixologik tasvirning narrativ shakl bilan bog‘liqligi**. Folknerda personajning ruhiy holati ko‘pincha bevosita izohlash orqali emas, balki uning idroki, xotirasi, harakati va voqealarga munosabati orqali ochiladi.

To‘rtinchi natija — **kompozitsion shaklning semantik vazifaga ega bo‘lishi**. Folknerda kompozitsiya faqat voqealarni joylashtirish vositasi emas. Voqealarning qanday tartibda berilishi o‘quvchining personaj va konfliktni qanday tushunishiga ta’sir qiladi.

Demak, Folkner poetikasida shakl va mazmun o‘rtasidagi munosabat quyidagi tarzda umumlashtirilishi mumkin:

narratsiya → vaqt tashkiloti → subyektiv idrok → psixologik tasvir → badiiy ma’no.

MUHOKAMA

Olingan natijalar Folknerning modernistik poetikasini tushunishda narratsiya va vaqt masalalarini alohida emas, o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

Folknerning o‘ziga xosligi shundaki, u o‘quvchiga voqeaning tayyor talqinini bermaydi. Aksincha, voqealarni turli vaqt qatlamlariga bo‘lib, ularni muayyan narrativ nuqtai nazar orqali taqdim etadi. Natijada o‘quvchi matnni faol ravishda qayta tashkil etadi.

Bu xususiyat “Emili uchun atirgul”da ayniqsa muhimdir. Hikoyaning boshida Emily haqida berilgan ma’lumotlar uning hayotidagi keyingi voqealarning mazmunini oldindan to‘liq ochib bermaydi. Keyingi retrospektiv ma’lumotlar esa dastlabki taassurotlarni qayta ko‘rib chiqishga majbur qiladi.

Shu jihatdan badiiy vaqt hikoyaning oddiy texnik elementi emas. U **o‘quvchining bilimi va kutishini boshqaruvchi narrativ mexanizm** vazifasini bajaradi.

“O‘t qo‘yuvchi” hikoyasida esa vaqtning tashkil etilishi boshqa funksional xususiyatga ega. Hikoya markazida Sarty va uning axloqiy tanlovi turadi. Voqealarning uning idroki bilan yaqinlashtirilishi o‘quvchini personajning ichki ziddiyatiga olib kiradi. Shunday qilib, narrativ nuqtai nazar psixologik tasvirni kuchaytiradi.

Mazkur ikki hikoyani taqqoslash Folkner poetikasining umumiy tamoyilini aniqlash imkonini beradi. “O‘t qo‘yuvchi”da **nuqtai nazar → psixologik konflikt**, “Emili uchun atirgul”da esa **hikoyachi → vaqt fragmentatsiyasi → obraz sirining shakllanishi** zanjiri ustuvorlik qiladi.

Biroq ushbu farqlarga qaramay, ikkala hikoyani birlashtiruvchi umumiy poetik tamoyil mavjud: **badiiy voqelik o‘quvchiga bevosita emas, balki narrativ vositalar orqali yetkaziladi**.

Folknerning modernistik tajribasi aynan shu nuqtada an’anaviy realizmdan farqlanadi. An’anaviy hikoyalashda voqealar ko‘proq izchil ketma-ketlikda berilsa, Folkner voqeaning qanday idrok qilinishi va qanday bayon qilinishini ham mazmunning bir qismiga aylantiradi.

Bunda badiiy vaqt alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy narratologiyada voqea va diskurs vaqti o‘rtasidagi munosabat hikoyaning ma’nosini shakllantiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi [4; 5]. Folkner hikoyalarida esa bu munosabat yanada murakkablashib, psixologik va tarixiy qatlamlar bilan boyiydi.

Shu asosda Folknerning badiiy o‘ziga xosligini faqat “xronologiyani buzish” bilan izohlash yetarli emas. Xronologik buzilishning o‘zi emas, **uning nima sababdan qo‘llangani va qanday ma’no hosil qilishi** muhimdir.

“Emili uchun atirgul”da vaqtning fragmentatsiyasi Emily obrazining ichki yopiq dunyosini va uning jamiyat bilan murakkab munosabatini tushunishga xizmat qiladi. “O‘t qo‘yuvchi”da esa narrativ nuqtai nazarning personajga yaqinlashtirilishi axloqiy tanlov jarayonini markazlashtiradi.

Shunday qilib, tadqiqot natijalari Folkner poetikasining uch asosiy mexanizmini ajratish imkonini beradi:

1. **Narrativ tashkil etish** — voqeani qanday hikoya qilish;
2. **Temporal tashkil etish** — voqealarni qaysi vaqt tartibida berish;
3. **Psixologik tashkil etish** — voqeaning personaj ongida qanday idrok qilinishini ko‘rsatish.

Ushbu uch mexanizm birgalikda Folknerning individual poetikasini shakllantiradi.

XULOSA

XX asr Amerika modernizmi kontekstida Uilyam Folkner poetikasining shakllanishini o‘rganish natijasida uning badiiy uslubi tarixiy sharoit, modernistik estetik qarashlar va narrativ tajribaning o‘zaro ta’siri asosida shakllanganligi aniqlandi.

Folknerning badiiy o‘ziga xosligi, avvalo, narrativ shaklning murakkablashtirilishi, badiiy vaqtning fragmentatsiyasi, subyektiv nuqtai nazar va psixologik tasvirning o‘zaro uyg‘unlashuvida namoyon bo‘ladi.

“O‘t qo‘yuvchi” hikoyasida narrativ nuqtai nazar Sarty obrazining ichki axloqiy konfliktini yoritishga xizmat qiladi. “Emili uchun atirgul” hikoyasida esa vaqtning xronologik tartibdan chekinishi va retrospektiv bayon Emily obrazining ko‘p qatlamli tabiatini shakllantiradi.

Tadqiqotning asosiy ilmiy xulosasi shundan iboratki, Folkner modernistik poetikasida **shakl va mazmun ajralmas hodisalar** sifatida namoyon bo‘ladi. Narrativ tuzilma, badiiy vaqt va psixologik tasvir nafaqat badiiy shaklni tashkil etadi, balki asarning semantik mazmunini yaratishda faol ishtirok etadi.

Shu sababli Folkner ijodining o‘ziga xosligini tadqiq etishda uning mavzu va obrazlar tizimini o‘rganish bilan bir qatorda, **“qanday hikoya qilinadi?”**, **“voqea qaysi vaqt tartibida beriladi?”** va **“personaj voqelikni qanday idrok qiladi?”** kabi savollarga ham javob berish zarur.

Mazkur xulosalar Folkner hikoyalarining keyingi narratologik va kompozitsion tahlili uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, “O‘t qo‘yuvchi” va “Emili uchun atirgul” hikoyalarini alohida boblarda narrativ nuqtai nazar, hikoyachi pozitsiyasi, konflikt, kompozitsiya va badiiy vaqt nuqtayi nazaridan chuqur tahlil qilish Folknerning individual poetik xususiyatlarini yanada aniq ochib berish imkonini beradi.

Tadqiqot davomida Uilyam Folkner poetikasining shakllanishida XX asr Amerika modernizmining bir qator asosiy estetik tamoyillari muhim ahamiyat kasb etgani aniqlandi. Xususan, an’anaviy xronologik bayondan chekinish, narrativ nuqtai nazarning murakkablashuvi, vaqtning subyektivlashuvi hamda inson ruhiyatining ichki jarayonlarini tasvirlashga intilish Folknerning individual poetikasini belgilovchi asosiy xususiyatlar sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot natijalarini shartli ravishda to‘rt asosiy yo‘nalishga ajratish mumkin: **narrativ nuqtai nazar, badiiy vaqt, psixologik tasvir va kompozitsion tashkil etish**.

1. Narrativ nuqtai nazarning murakkablashuvi

Folkner poetikasida voqeaning o‘zi bilan uni hikoya qilish usuli o‘rtasidagi munosabat alohida ahamiyatga ega. Yozuvchi o‘quvchiga voqealarni doimo tashqi va obyektiv kuzatuvchi pozitsiyasidan taqdim etmaydi. Aksincha, voqealar ma’lum bir personajning idroki, xotirasi yoki hikoyachining cheklangan bilim doirasi orqali berilishi mumkin.

Bunday usul o‘quvchining matnni qabul qilish jarayonini murakkablashtiradi. O‘quvchi voqea haqidagi ma’lumotni tayyor shaklda qabul qilmaydi, balki narrativ bo‘laklarni o‘zaro bog‘lash orqali voqelikning umumiy tasvirini shakllantiradi. Folknerning eksperimental narrativ usullari va turli perspektivalardan foydalanishi uning modernistik poetikasining muhim jihatlaridan biri sifatida tadqiqotchilar tomonidan ham qayd etiladi [2].

“O‘t qo‘yuvchi” hikoyasida narrativ nuqtai nazarning Sarty obraziga yaqinlashishi ayniqsa muhimdir. Hikoyadagi voqealar uning yoshiga, tajribasiga va axloqiy idrokiga bog‘langan holda qabul qilinadi. Sarty otasiga bo‘lgan sadoqat va adolat tushunchasi o‘rtasida qoladi. Shunday qilib, tashqi konflikt bolaning ichki ruhiy konfliktiga aylanadi.

Bu yerda Folknerning o‘ziga xosligi shundaki, yozuvchi Sartyga oid psixologik holatlarni faqat bevosita izohlash bilan cheklanmaydi. Personajning vaziyatni qanday qabul qilishi, qo‘rquvi, ikkilanishi va tanlovga kelishi narrativ tashkil etishning o‘zi orqali ifodalanadi.

Demak, **narrativ nuqtai nazar Folknerda faqat hikoyani kim aytayotganini belgilovchi texnik vosita emas, balki personaj ruhiyatini ochuvchi poetik mexanizm** vazifasini bajaradi.

2. Badiiy vaqtning fragmentatsiyasi

Tadqiqotning ikkinchi muhim natijasi Folknerning vaqt bilan ishlash usuliga tegishlidir. An’anaviy hikoyalashda voqealar odatda sabab-natija munosabatiga asoslangan xronologik ketma-ketlikda beriladi. Folknerda esa voqealarning sodir bo‘lish tartibi bilan ularning matnda taqdim etilish tartibi bir-biridan farq qilishi mumkin.

Narrativ vaqt nazariyasida ham voqea va uning bayon qilinishi o‘rtasidagi munosabat muhim nazariy masala sifatida qaraladi [4; 5]. Folkner ijodida esa ushbu munosabat personaj xotirasi va subyektiv idrok bilan yanada murakkablashadi.

“Emili uchun atirgul” hikoyasi bunga yaqqol misoldir. Emily hayotidagi voqealar tug‘ilishidan boshlab o‘limigacha bo‘lgan tartibda bayon qilinmaydi. Hikoyachi ayrim voqealarni eslaydi, keyin boshqa davrga qaytadi, so‘ng yana avvalgi voqealarga murojaat qiladi. Natijada o‘quvchi Emily hayoti haqidagi tasavvurni alohida vaqt fragmentlarini birlashtirish orqali shakllantiradi.

Ahmadian va Jorfi ushbu hikoyadagi vaqt tashkilotini narratologik nuqtayi nazardan o‘rganib, vaqt tartibi, davomiyligi va takrorlanishi kabi kategoriyalarning hikoyadagi vazifasini ko‘rsatadilar [6].

Mazkur maqoladagi yondashuvda esa vaqt fragmentatsiyasiga faqat narratologik texnika sifatida emas, balki **obraz yaratish vositasi** sifatida qaraladi. Emily hayoti haqida ma’lumotlarning bo‘laklab berilishi uning obrazini o‘quvchi uchun sirli va ko‘p qatlamli qiladi.

Shu sababli vaqtning buzilishi Folknerda oddiy formal tajriba emas. U personajning ichki va tashqi dunyosi o‘rtasidagi munosabatni ifodalashga xizmat qiladi.

3. Psixologik tasvirning kuchayishi

Tadqiqot natijalari Folkner poetikasida psixologizmning narrativ shakl bilan uzviy bog‘langanligini ko‘rsatdi. Yozuvchi personajlarning ichki holatini faqat psixologik tavsif orqali emas, balki ularning idroki, xotirasi va voqealarga munosabati orqali ochadi.

“O‘t qo‘yuvchi”da Sarty obrazining shakllanishi bunga misol bo‘la oladi. U oilaviy sadoqat, otaga bo‘lgan munosabat va adolat tushunchasi o‘rtasida axloqiy tanlovga duch keladi. Ushbu jarayon hikoyaning tashqi voqealari bilan bir vaqtda uning ichki dunyosida ham rivojlanadi.

Natijada o‘quvchi Sarty harakatlarini faqat tashqi xatti-harakat sifatida emas, balki uning ruhiy va axloqiy shakllanish jarayonining bir qismi sifatida qabul qiladi.

“Emili uchun atirgul”da psixologik tasvir boshqa shaklda namoyon bo‘ladi. Bu yerda Emily ichki dunyosi to‘liq va bevosita ochib berilmaydi. Aksincha, uning hayoti va xarakteri jamoaviy hikoyachi tomonidan turli vaqt bo‘laklari orqali tasvirlanadi. Shu sababli Emily obrazining psixologik mazmuni bevosita izohlardan ko‘ra narrativ bo‘shliqlar va vaqt almashinuvlari orqali shakllanadi.

4. Kompozitsion tashkil etish

To‘rtinchi natija Folkner hikoyalarida kompozitsiyaning mustaqil poetik vazifaga ega ekanligini ko‘rsatadi.

“O‘t qo‘yuvchi” hikoyasida voqealar Sarty boshidan kechirayotgan axloqiy konfliktning bosqichma-bosqich kuchayishiga xizmat qiladi. Hikoyaning kompozitsion harakati tashqi voqea bilan ichki konfliktning parallel rivojlanishiga asoslanadi.

“Emili uchun atirgul”da esa kompozitsiya xronologik emas, fragmentar xarakterga ega. Hikoyaning ayrim qismlari Emily hayotining turli bosqichlarini ochib beradi. Ushbu bo‘laklar o‘rtasidagi munosabat hikoyaning umumiy ma’nosini shakllantiradi.

Shunday qilib, Folknerda kompozitsiya voqealarni joylashtirishning oddiy texnik usuli emas. U **o‘quvchining axborotni qabul qilish tezligi va tartibini boshqaruvchi badiiy mexanizm** sifatida faoliyat ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Watson, Jay. William Faulkner and the Faces of Modernity. Oxford: Oxford University Press, 2019. DOI: 10.1093/oso/9780198849742.001.0001.
2. Hannon, Charles, King, Ethan. “Faulkner, William.” Oxford Research Encyclopedia of Literature. Oxford University Press, 2017. Revised 2021. DOI: 10.1093/acrefore/9780190201098.013.484.
3. Moreland, Richard C. Faulkner and Modernism: Rereading and Rewriting. Madison: University of Wisconsin Press, 1990.
4. Nelson, Stephanie. “Narrative Time.” Oxford Research Encyclopedia of Literature. Oxford University Press, 2020. DOI: 10.1093/acrefore/9780190201098.013.1076.
5. Martin, Theodore. “Temporality.” Oxford Research Encyclopedia of Literature. Oxford University Press, 2016. DOI: 10.1093/acrefore/9780190201098.013.122.
6. Ahmadian, Moussa, Jorfi, Leyli. “A Narratological Study and Analysis of: The Concept of Time in William Faulkner’s ‘A Rose for Emily’.” Advances in Language and Literary Studies, Vol. 6, No. 3, 2015, pp. 215–224. DOI: 10.7575/aiac.alls.v.6n.3p.215.
7. Kim, Mi-Hyun. “Disjuncture in Time and Narrative: William Faulkner’s ‘A Rose for Emily’.” Hyundai Youngmi Fiction, Vol. 17, No. 1, 2010, pp. 143–166. DOI: 10.22909/smf.2010.17.1.007.